

Meer lezen, beter in taal

Feiten en cijfers als basis voor strategische samenwerking

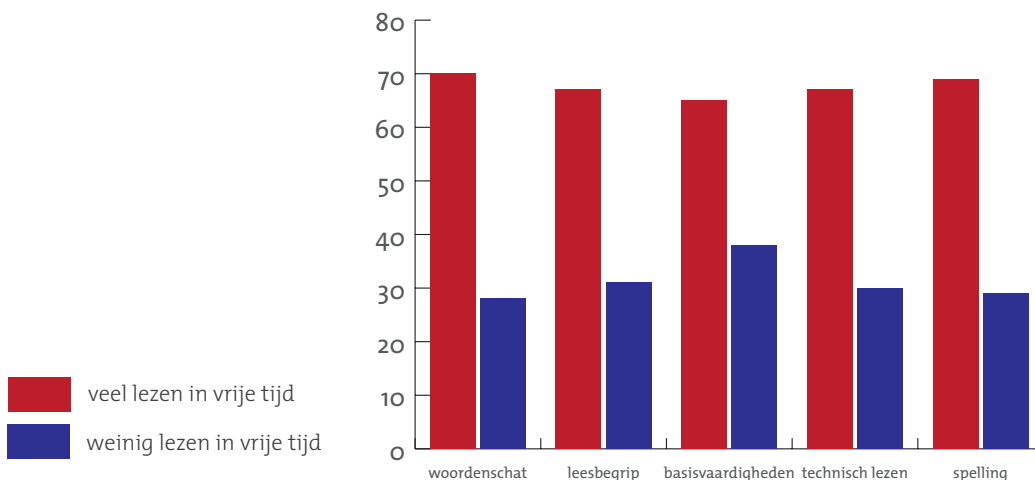

de Bibliotheek
op school

1. Lezen is belangrijk

Wat doet lezen met de taalontwikkeling van kinderen? Wetenschappelijk onderzoek laat het volgende zien:

- Kinderen die veel lezen scoren hoger op de Cito-toetsen taal, wiskunde en studievoordigheden. (Kortlever & Lemmens, 2011).
- Kinderen die veel lezen zijn beter in begrijpend lezen, spelling, grammatica en schrijven (Bus & Mol, 2011; zie ook grafiek op deze pagina; Krashen, 2003).
- Kinderen die veel lezen, kennen meer woorden. Wie iedere dag een kwartier in een boek leest, kan 1.000 nieuwe woorden per jaar leren (Bus & Mol, 2011; Nagy e.a., 1987). Dat is evenveel als het aantal woorden dat kinderen leren door woordenschatinstructie op school.
- Kinderen van ouders die zelf lezen en die met hun kind praten over boeken komen verder in het onderwijs (Notten, 2011).

Percentages leerlingen die gemiddeld of hoger scoren op taal- en leestoetsen, weergegeven voor veel versus weinig lezende leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs. Voorbeeld: van de groep kinderen die veel leest scoort ca. 70 procent gemiddeld of hoger op woordenschattoetsen; van de groep kinderen die weinig leest is dat circa 30 procent.

Bron: S. Mol & A. Bus (2011), 'Lezen loont een leven lang'. Levende Talen Tijdschrift.

Lezen is dus goed voor kinderen. We vinden dat zo vanzelfsprekend, dat we er nauwelijks bij stilstaan. We vinden het even vanzelfsprekend dat Bibliotheken het lezen stimuleren in samenwerking met scholen. In een tijd waarin budgetten krimpen is het goed om bij deze vanzelfsprekendheden stil te staan. Want wat levert de samenwerking tussen scholen en Bibliotheken nu eigenlijk precies op? Waarom zouden we erin blijven investeren? Bovenstaande onderzoeksresultaten spreken boekdelen.

Leerlingen die veel lezen, scoren hoger op de Cito-eindtoets

2. Wat gebeurt er op school en thuis?

Toch lukt het niet om alle kinderen in het basisonderwijs enthousiast te maken en te houden voor het lezen. Dat blijkt ook uit gegevens van de landelijke Monitor de Bibliotheek *op school* (2013-2014):

- Het leesplezier neemt af in de hogere groepen.
- In groep 8 leest bijna een kwart van de leerlingen thuis zelden of nooit een boek.
- Ruim 20% van de jongens vindt lezen niet leuk, tegenover 10% van de meisjes.

Basisschoolleerlingen gaan dus minder lezen naarmate ze ouder worden. In groep 4 leest 41 procent van de kinderen iedere dag thuis voor zijn plezier. In groep 8 is dat percentage bijna gehalveerd (23%). Vooral de jongens geven het op: in groep 4 leest 34 procent van de jongens dagelijks, in groep 8 is dat nog maar 18 procent (tegenover 28% van de meisjes). Hoe minder kinderen gaan lezen, hoe meer taalontwikkeling achter zal blijven en hoe harder de school zich zal moeten inspanssen om de taalontwikkeling op andere manieren te bevorderen.

Een kwart van de leerlingen in groep 8 leest zelden of nooit thuis een boek

Hoe komt het dat leerlingen in de loop van de basisschool steeds minder gaan lezen? Enerzijds is het te verwachten, gezien de toenemende zelfstandigheid van de kinderen en de groeiende concurrentie van andere vormen van vrijetijdsbesteding. Aan de andere kant zien we dat de stimulansen voor lezen die kinderen aan het begin van de basisschool krijgen, zowel van leerkrachten als van ouders, steeds minder sterk worden naarmate de kinderen in de hogere groepen komen.

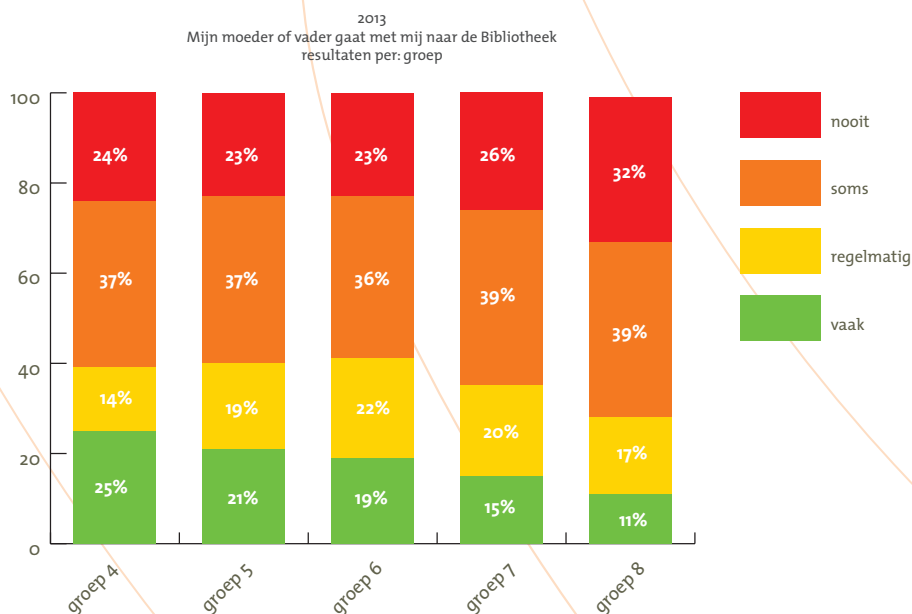
Wat doet de school?

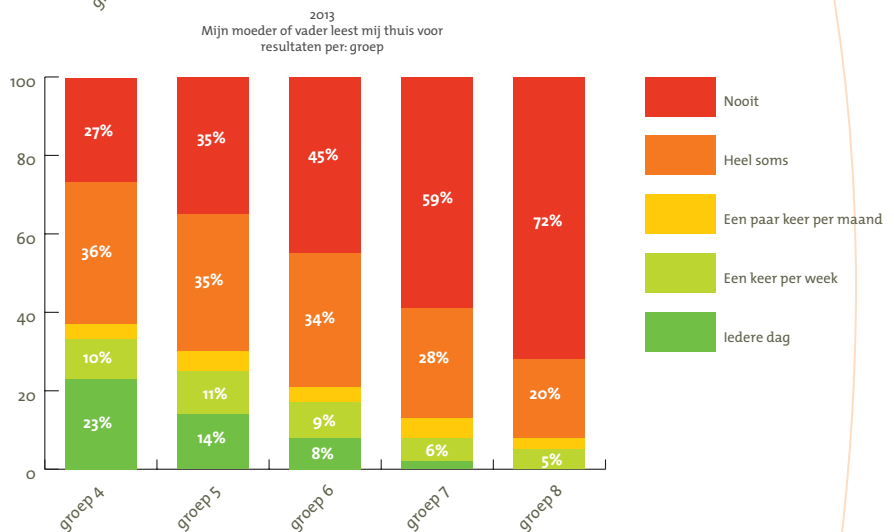
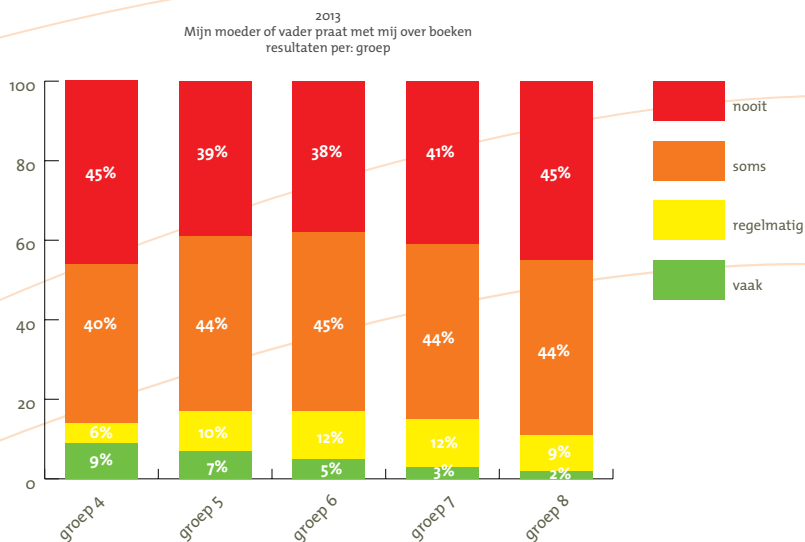
Uit de gegevens van de Monitor de Bibliotheek *op school* blijkt dat in de onderbouw de meeste tijd wordt besteed aan leesbevorderingsactiviteiten. Onderbouwleerkrachten lezen vaak voor en gebruiken boeken bij de thema's die zij behandelen in de groep. In de bovenbouw neemt de aandacht voor leesbevordering af. Scholen hebben vaak wel een kwartier stillezen op het rooster en nemen regelmatig deel aan een leesbevorderingsproject, maar er is zelden sprake van een echte leescultuur op school. Dat is verrassend, want een sterke leescultuur op school beïnvloedt ook het lezen in de vrije tijd. En via vrijetijdslezen kan winst geboekt worden op het gebied van taalontwikkeling en leesmotivatie waar de leerlingen (en dus ook leerkrachten) op school profijt van hebben.

Wat doen de ouders?

Ook bij de ouders neemt de aandacht voor lezen en boeken af naarmate de kinderen ouder worden. Het voorlezen wordt al snel minder zodra kinderen zelf gaan lezen, het gezamenlijke Bibliotheekbezoek neemt af en praten over boeken gebeurt sowieso weinig: meer dan 40 procent doet dit nooit.

3. Leesbevordering op de lokale beleidsagenda

Als we het belang van lezen voor de taalontwikkeling afzetten tegen de trends in lezen bij schoolkinderen en de inzet van scholen en ouders, dan wordt duidelijk dat het zinvol is om meer werk te maken van leesbevordering op landelijk, provinciaal en lokaal niveau. Dat kan bijvoorbeeld in het kader van lokaal onderwijs- en achterstandenbeleid. Gemeente, onderwijs en Bibliotheek hebben daarbij een gemeenschappelijk doel: kinderen helpen om zich te ontplooiën en zich voor te bereiden op een rol in de samenleving en op de arbeidsmarkt. Het bevorderen van de taalontwikkeling is daarvan een essentieel onderdeel. Een goede beheersing van de Nederlandse taal is immers onmisbaar voor succes op school en op de arbeidsmarkt. En leesbevordering, zo hebben we gezien, is een middel bij uitstek om de taalontwikkeling integraal te stimuleren. Dat maakt de Bibliotheek, met haar specifieke expertise op dit terrein, een krachtige partner in het lokale beleid tegen taalachterstanden.

Leesbevordering is een belangrijk onderwerp voor lokaal beleid, de Bibliotheek is daarbij een krachtige partner

Strategisch samenwerken: van visie naar doelen

Gemeente, onderwijs, Bibliotheek en bij voorkeur andere partners (zoals kinderopvang) formuleren gezamenlijk, bijvoorbeeld in het kader van de lokale educatieve agenda (LEA), een visie op de toekomst van kinderen en op de rol die zij daarin vervullen. Centraal in deze visie staat het bevorderen van de taalontwikkeling van kinderen. Vervolgens formuleren zij hierbij passende strategische doelstellingen, bijvoorbeeld: 'over vijf jaar zijn alle scholen met een substantieel aandeel doelgroepopleerlingen van het achterstandenbeleid herkenbaar als echte taalscholen.' De partners spreken af hoe ze deze doelstelling uitwerken in het beleid binnen hun eigen organisaties en op welke gebieden zij samen optrekken. Ook worden er afspraken gemaakt over de inzet van

middelen – zowel gemeentelijke middelen als de eigen budgetten van schoolbesturen en de Bibliotheek. Hoe het beleid uitwerkt in de praktijk hangt af van het ambitieniveau dat de partners gezamenlijk of afzonderlijk hanteren. In dit voorbeeld laat de term ‘echte taalschool’ ruimte voor scholen(groepen) om verschillende ambities te formuleren, passend bij de leerlingpopulatie en daarbij behorende problematiek. Een gezamenlijk strategisch doel kan zo ruimte laten voor diversiteit in de samenwerking tussen partners, het eigen beleid en de inzet van middelen.

Naast de gezamenlijke strategische doelen op lokaal niveau, kunnen partners eigen strategische doelen formuleren. Een schoolbestuur kan er bijvoorbeeld voor kiezen om kinderen op alle scholen die onder het bestuur vallen beter voor te bereiden op het functioneren in de samenleving van de 21ste eeuw. Dit is een eigen strategische afweging, buiten het gemeentelijk beleid, die ertoe kan leiden dat het bestuur op eigen initiatief samenwerking zoekt met de Bibliotheek rond het onderwerp ‘informatievaardigheden’. Ook in dit geval maken de betrokken partners afspraken over samenwerking en worden de beleidsconsequenties voor de eigen organisatie uitgewerkt.

Van doelen naar beleid

De strategische doelen vormen de basis voor beleidsbeslissingen over zaken als de inzet van middelen, personeelsbeleid en randvoorwaarden. De gemeente reserveert bijvoorbeeld een deel van de gemeentelijke middelen (voor achterstandenbeleid, welzijn of cultuur) om op een aantal scholen de Bibliotheek *op school* (www.debibliotheekopschool.nl) te helpen realiseren. De schoolbesturen maken bijvoorbeeld middelen vrij voor het opleiden van lees- of taalcoördinatoren en stimuleren hun scholen om leesbevordering (verder) uit te werken in hun taalbeleid. De Bibliotheekdirectie herschikt personeelsuren om leesconsulenten te faciliteren voor hun werk met de scholen. Door dergelijke beleidsbeslissingen wordt een hoge kwaliteit van uitvoering gewaarborgd voor de langere termijn.

Taalbeleid op school

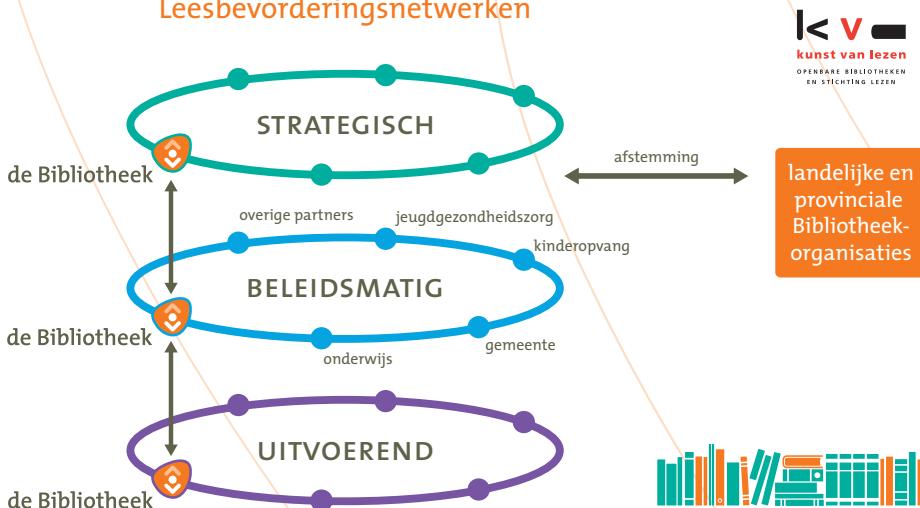
Leesbevordering is een onderdeel van het taalbeleid. De school stelt samen met de Bibliotheek een leesplan (www.leesplan.nl) op, dat in het taalbeleid wordt opgenomen. Het leesplan beschrijft de doelen op het gebied van leesplezier en de manier waarop het team hieraan werkt. Het plan heeft betrekking op materialen (bijvoorbeeld collecties in de school, digitaal lenen), deskundigheid (professionalisering van leerkrachten, opleiden van een leescoördinator), werkafspraken (hoe ziet de dagelijkse leescultuur eruit) en monitoring van het beleid (gebruik van de Monitor de Bibliotheek *op school*).

Van beleid naar uitvoering

In de uitvoering zijn de leesconsulent (Bibliotheekmedewerker), de leescoördinator (een in leesbevordering opgeleide leerkracht) en de andere leerkrachten degenen die de leescultuur op school in de praktijk gaan brengen. Zij zorgen ervoor dat de juiste materialen de school in komen en dat die materialen door het hele team worden gebruikt, gericht op de afgesproken doelen. Visie, doelstellingen en beleid gaan dus vooraf aan uitvoering. Als de samenwerking tussen school en Bibliotheek alleen op uitvoerend niveau vorm

krijgt, en niet is ingekaderd in de strategie en het beleid van beide organisaties en de lokale overheid, is het risico groot dat de aandacht voor leesbevordering uiteindelijk fragmentarisch en tijdelijk blijkt te zijn. Het is daarom belangrijk dat de drie lagen uit de afbeelding hiernaast gezamenlijk visie, strategie en beleid bepalen en vervolgens uitvoeren.

Leesbevorderingsnetwerken

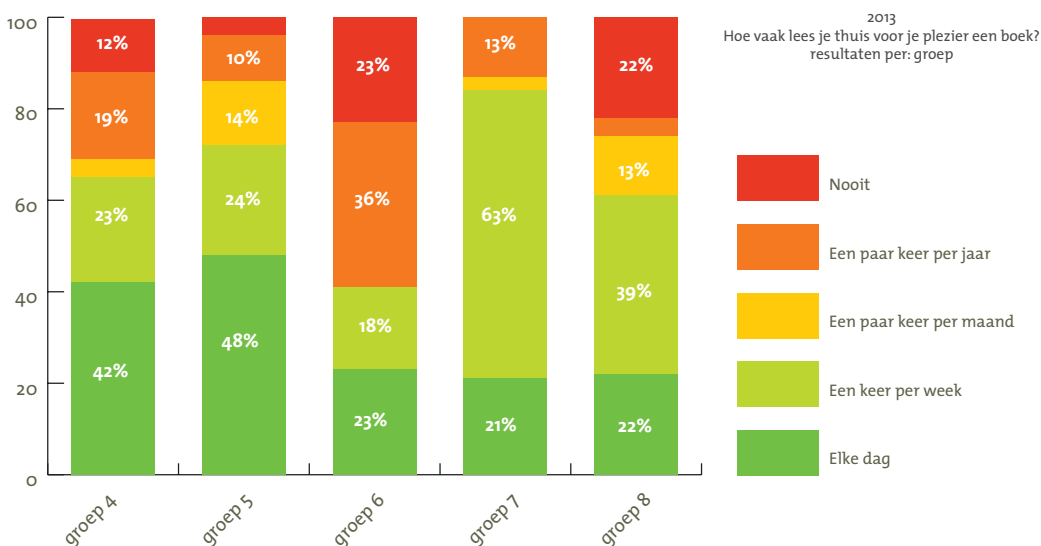

4. Effecten meten: de Monitor de Bibliotheek op school

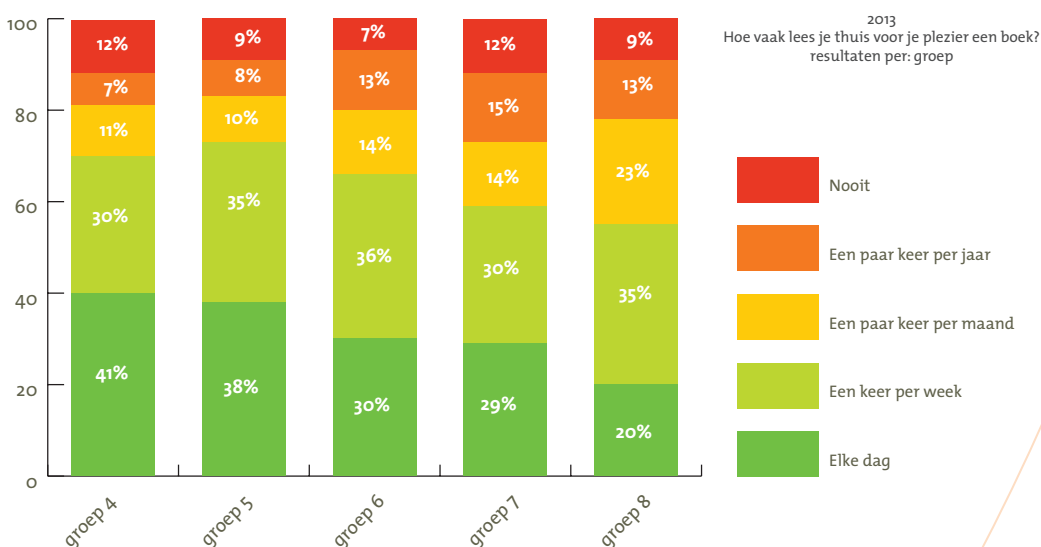
Wat levert de samenwerking tussen school en Bibliotheek nu precies op? Als kinderen meer gaan lezen, gaat hun taalontwikkeling vooruit. Dat is een effect dat de school uiteindelijk gaat zien in de Cito-scores. De Bibliotheek heeft daar geen inzage in. Toch kan de Bibliotheek meetbare resultaten laten zien. Zij heeft hiervoor een eigen instrument ter beschikking: de Monitor de Bibliotheek op school. In deze monitor wordt informatie verzameld over:

- het lees- en leengedrag van leerlingen
- het leesplezier van leerlingen
- de leescultuur thuis
- het leesbevorderend gedrag van leerkrachten
- het leesbevorderingsbeleid op school
- informatievaardigheden van leerlingen

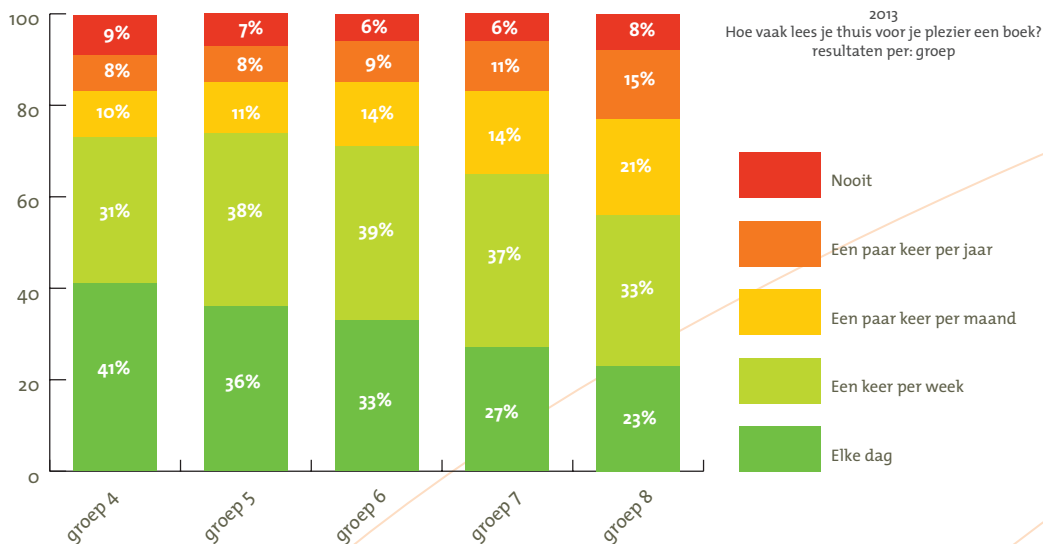
Een keer per jaar vullen leerlingen, leerkrachten en leesconsulenten van scholen en Bibliotheken die deelnemen aan de monitor digitale vragenlijsten over deze onderwerpen in. De gegevens in de monitor worden opgeslagen in de vorm van grafieken. Deze informatie kan naar keuze worden weergegeven op verschillende niveaus: het niveau van een individuele school, de gemeente, de provincie of het werkgebied van de Bibliotheek. Omdat de informatie in de monitor representatief is voor Nederland, kan op elk van deze niveaus een vergelijking worden gemaakt met het landelijk gemiddelde.

leesfrequentie school

leesfrequentie gemeente

leesfrequentie landelijk

De monitor als beleidsinstrument

De Monitor de Bibliotheek *op school* maakt het mogelijk om de een-op-een samenwerking tussen de school en de Bibliotheek te optimaliseren. De school en de Bibliotheek bespreken de resultaatgegevens uit de monitor en gebruiken deze informatie als basis om samenwerkingsafspraken aan te scherpen, nieuwe afspraken te maken en zo de samenwerking steeds doelgerichter in te zetten.

Omdat de informatie in de monitor ook geclusterd kan worden op niveau van de gemeente, de provincie en het werkgebied van de Bibliotheek kan de informatie ook op deze beleidsniveaus gebruikt worden. De monitor kan zo een basis bieden voor beleidsvorming, monitoring, evaluatie en verantwoording.

- **Beleidsformulering.** De gegevens over leerlingen, ouders en leerkrachten zijn basisgegevens voor het formuleren van beleidsdoelen. De gemeente ziet bijvoorbeeld in de monitor dat er vijf scholen deelnemen aan de Bibliotheek *op school*, terwijl het streven is dat alle zeventien scholen met doelgroepeleringen een de Bibliotheek *op school* krijgen. Een beleidsdoel kan dan zijn: per jaar komen er drie nieuwe scholen bij. Of een school ziet dat de leerkrachten weinig doen met boeken in de klas. Een beleidsdoel voor deze school kan dan zijn: alle leerkrachten in de bovenbouw gaan komend jaar een boekenkring invoeren.
- **Beleidsmonitoring.** De jaarlijkse meting van de monitor laat zien wat de stand van zaken is. De gemeente ziet bijvoorbeeld dat het percentage ouders dat 'vaak' of 'regelmatig' met zijn kind naar de Bibliotheek gaat het afgelopen jaar is gestegen van 18 naar 27 procent. Of de Bibliotheek ziet dat het gebruik van de schoolbibliotheek in de meeste groepen in haar werkgebied omhoog gaat, maar in enkele groepen juist daalt. Deze cijfers vormen de input voor de evaluatie van het beleid.
- **Beleidsvaluatie.** Door de cijfers uit de monitor te vergelijken met de doelen die zijn gesteld en door gegevens uit de monitor met elkaar in verband te brengen, wordt duidelijk of het beleid de verwachte resultaten oplevert. De school constateert bijvoorbeeld na een jaar dat alle leerkrachten een kwartier vrij lezen hebben ingevoerd in hun dagelijkse lesprogramma. Er blijkt echter geen verandering te zijn in het percentage leerlingen dat ten minste een paar keer per week thuis leest voor het plezier, terwijl het doel was om daar een stijging van 15 procent te realiseren. Dergelijke evaluatiegegevens zijn input voor de formulering van nieuwe beleidsdoelen.
- **Verantwoording.** Met de gegevens uit de monitor kan de Bibliotheek rapportages opstellen voor de scholen en voor de gemeente. Deze rapportages bieden niet alleen inspiratie voor het evalueren en optimaliseren van de samenwerking, maar vormen ook een verantwoording voor de inzet van middelen, doordat zij het bereik en het effect van het beleid zichtbaar maken. De lokale samenwerkingspartners krijgen via deze rapportages bijvoorbeeld inzage in het aantal scholen dat is bereikt door het beleid, de voorzieningen die op die scholen zijn ingericht en de effecten ervan op leerling- en leerkrachtgedrag.

De Monitor de Bibliotheek *op school* wordt gebruikt voor het formuleren, monitoren, evalueren en verantwoorden van beleid

De doorgaande leeslijn en Kunst van Lezen

In aanvulling op de doorgaande leerlijn in het onderwijs heeft Stichting Lezen in 2005 de doorgaande leeslijn 0-18 jaar ontwikkeld (www.lezen.nl), waarin zij haar visie op leesbevordering en literatuureducatie geeft.

In opdracht van het ministerie van OCW voert Stichting Lezen, samen met de Koninklijke Bibliotheek (per 1 januari 2015, voorheen SIOB), het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen (www.kunstvanlezen.nl) uit. De programmaonderdelen BoekStart voor baby's, BoekStart in de kinderopvang en de Bibliotheek *op school* voor primair en voortgezet onderwijs versterken succesvol de educatieve Bibliotheekfunctie die vanaf 2015 in de Bibliotheekwet is vastgelegd. Kunst van Lezen zorgt ervoor dat, in aansluiting op de doorgaande leeslijn, alle kinderen en jongeren in aanraking komen met boeken en leesbevorderingsactiviteiten waardoor ze lezenderwijs een grotere woordenschat opdoen en zich makkelijker kunnen ontwikkelen tijdens hun schoolloopbaan. Bij BoekStart voor baby's doet de Bibliotheek dit samen met het consultatiebureau, de kraamzorg, kinderopvang en boekhandel. Bij de Bibliotheek *op school* voornamelijk met scholen. Bij beide programma's is een goede verbinding met de lokale overheid essentieel. Zo kan een gemeente nagaan of VVE-beleid en -middelen ingezet kunnen worden om BoekStart voor baby's en BoekStart in de kinderopvang te versterken.

Binnen BoekStart en de Bibliotheek *op school* zorgen Bibliotheken voor de aanwezigheid van boeken en deskundige Bibliotheekmedewerkers op school en in kinderopvanginstellingen – plekken waar kinderen een groot deel van de dag aanwezig zijn. Dit is een nieuwe en structurele vorm van leesbevordering en Bibliotheekwerk die investeringen vraagt. Deze worden, behalve door landelijke en provinciale partijen als Stichting Lezen, SIOB en de Provinciale Service Organisaties, opgebracht door de Bibliotheek, kinderopvang, onderwijs en gemeente gezamenlijk.

Meer informatie

Kees Broekhof, de auteur van dit factsheet, werkt als taalexpert voor Sardes, School aan Zet en het Kenniscentrum Begrijpend Lezen. In opdracht van Kunst van Lezen heeft hij brochures geschreven over lezen en taalontwikkeling (Meer lezen, beter in taal, kijk in de toolkit van www.debibliotheekopschool.nl) en is hij als ontwikkelaar betrokken bij de Monitor de Bibliotheek *op school*. Hij heeft ook gewerkt als trainer en ontwikkelaar voor diverse landelijke projecten voor leesbevordering en taalstimulering, zoals Boekenpret, Bazar, De Taallijn en Taal100. Een presentatie over lezen en taalontwikkeling die Kees Broekhof heeft gehouden voor Kunst van Lezen is te zien op www.debibliotheekopschool.nl (Informatie voor onderwijs/Vrij lezen).

Websites:

- www.leesmonitor.nu is de site van Stichting Lezen waar al het onderzoek rond lezen en leesbevordering is samengevoegd.
- www.debibliotheekopschool.nl is de site over deze aanpak met een ingang voor primair en voortgezet onderwijs. Met uitleg over de Monitor de Bibliotheek *op school*.
- www.leesplan.nl is een praktisch instrument waarmee kinderopvangorganisaties en scholen de doorgaande leeslijn voor hun eigen instelling kunnen invullen.
- www.kunstvanlezen.nl informeert over dit leesbevorderingsprogramma.
- www.lezen.nl is de centrale site van Stichting Lezen over leesbevordering in Nederland.
- www.siob.nl/bibliotheekmonitor/ bevat onderzoek en statistieken over de Bibliotheeksector in Nederland.
- www.boekstart.nl, is de site voor ouders over dit leesbevorderingsprogramma voor kinderen van 0-4 jaar.
- www.boekstartpro.nl is de site over dit leesbevorderingsprogramma voor professionals binnen o.a. Bibliotheek en kinderopvang.

Literatuur

- Broekhof, K. & Broek, M. (2013) Lezen meten: een basis voor beleid. Monitor meting 2012-2013. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Kortlever, D. & Lemmens, J. (2012), Relaties tussen leesgedrag en Cito-scores van kinderen. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 40, 1, pag. 87-105.
- Krashen, S. (2004), *The Power Of Reading: Insights From The Research*. Westport, Connecticut/London: Libraries Unlimited; Portsmouth, NH: Heinemann. 2nd edition.
- Mol, S. & Bus, A. (2011), 'Lezen loont een leven lang', *Levende Talen Tijdschrift*, 12, 3, 3-15.
- Nagy, W., Anderson, R. & Herman, P. (1987), 'Learning word meanings from context during normal reading'. *American Educational Research Journal*, 24, 237-270.
- Notten, N. (2011). *Parents and the media. Causes and consequences of parental media socialization*. Nijmegen: Radboud University. Dissertation.

Colofon

© Kunst van Lezen, 2014

Auteur

Kees Broekhof, Sardes

Vormgeving

Ingrid de Jong, Cubiss

Fotografie

iStockphoto, 123rf

Copyright

©debibliotheekopschool.nl 2014

Kunst van Lezen

Nieuwe Prinsengracht 89

1018 VR Amsterdam

+31 (0) 20 623 05 66

www.debibliotheekopschool.nl

De publicatie is mede mogelijk gemaakt door de samenwerking van Stichting Lezen en Koninklijke Bibliotheek (per 1 januari 2015, voorheen SIOB) binnen het leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen.

Lezen
STICHTING LEZEN

KB Koninklijke Bibliotheek
Nationale bibliotheek van Nederland

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de Bibliotheek *op school* worden verveelvuldigd of openbaar gemaakt.

Versie december 2014

